

**Юрій
КОВАЛЕНКО**
Завідувач
науково-дослідного
відділу НЗ «Глухів»

Язичницький амулет давніх фінно-угрів

Існує безліч теорій і гіпотез про походження різних народів та заселення ними території сучасної України. Навіть випадкові знахідки можуть відкрити нам невідому сторінку прадавньої історії, спростувати, а інколи, навпаки, додати складнощів у знаннях про наших предків. Хто ж вони були насправді?..

Неподалік Глухова навесні цього року випадково була знайдена бронзова пустотіла фігурка коня з шумовими привісками, схожими на мініатюрні дзвоники. В археологічній літературі подібні вироби мають назву «підвісок-качечок». Інколи їх ще називають «кониками-птахами».

Відомо, що аналогічні підвіски-коники у побуті фінно-угорських племен використовувались не тільки як прикраси, а й виконували роль своєрідних язичницьких амулетів-оберегів. Вони зустрічались у жіночих похованнях угро-фінів, датованих XII-XIV ст. Найбільше підвісок такого типу знайдено у Новгороді. Більшість дослідників стверджує, що саме Новгород був центром по їх виготовленню.

Звідки ж у нашій місцевості могли з'явитися подібні речі? Все-ж-таки ми звикли вважати, що територія сучасної Глухівщини, що є центром сіверських земель, у середньовіччі була населена слов'янами, а фінно-угри, як відомо, не відносяться до слов'янського етносу. Звісно, можна сказати, що означена річ потрапила сюди випадково. Така думка має право на існування, але знахідка фінно-угорської бронзової підвіски вже мала місце у Глухові у 2006 р. Вона була виявлена у дитячому похованні XI-XII ст.

Слід сказати, що наші давні предки ревно відносились до речей ритуального призначення. І якщо навіть подібні підвіски в певній мірі мали декоративний характер, то все одно їх головне призначення – оберегати свого господаря від злих сил. Тому припущення, що людина, яка

могла привезти язичницькі амулети чужого народу як сувенір і носити їх як прикрасу і, навіть, покласти небіжчику до могили, видається неможливим.

Невже поряд зі слов'янським

Фінно-угорська шумова підвіска

населенням у давньоруському Глухові проживали і фінно-угри? Звісно, що навіть серія археологічних артефактів не може бути стовідсотковим підтвердженням існування певного етнокультурного угруповання на нашій території, але саме у XIII ст. сталася подія, яку до цього часу не можуть пояснити учені-історики.

У 1239 р. нашими землями прокотилася монгольська навала. Велика кількість міст та містечок була знищена. Археологічні дослідження доводять, що і наш край не оминула зла доля. Ряд городищ навколо Глухова припинив своє існування саме в той час. Але Глухів,

на відміну від Путивля, Новгород-Сіверського, Чернігова та інших давньоруських міст сіверської землі, що були зруйновані, не постраждав... Що ж могло стати причиною такого лояльного відношення завойовників до жителів міста? Не виключено, що певна кількість населення мала неслов'янське походження (угро-фінська народність відноситься до монголоїдної раси) й кочовики побачили в них своїх одноплемінників. На це питання однозначної відповіді поки що немає...

Календар пам'ятних дат

- 1.03.** – 70 років від дня смерті П.П.Куровського (1905-1949) – винахідника, автора першого у нашій країні кварцевого годинника, уродженця м.Глухова
- 2.03.** – 370 років від дня народження І.С.Мазепи (1639, за іншими даними 1629 або 1644), гетьмана Лівобережної України, мецената
- 23.03** – Всеукраїнський день працівників культури та аматорів народного мистецтва
- 23.03** – 85 років від дня народження О.О.Палажченка (1924-1978), українського поета, лауреата обласної премії ім.П.Рудя, уродженця с.Вікторове Глухівського району
- 23.03** – 90 років від дня народження В.О.Батехи (1919-1944), полковника, Героя Радянського Союзу, уродженця с.Суходіл Глухівського району
- 1.04.** – 200 років від дня народження М.В.Гоголя (1809-1852), українського і російського письменника
- 4.04.** – 125 років від дня смерті І.Г.Кульжинського (1803-1884) – педагога, письменника, уродженця м.Глухова
- 17.04.** – 210 років від дня смерті О.А.Безбородька (1747-1799) – дипломата, канцлера, мецената, особистого секретаря Катерини II, члена Російської АН, уродженця м.Глухова
- 18.04.** – День пам'яток історії та культури

Канадські дослідники Батурина відзначені державними нагородами України

19 січня 2009 р. Президент України Віктор Ющенко видав указ (№ 30/2009) про відзначення державними нагородами України низки істориків, археологів, архітекторів, реставраторів, державних і музейних працівників та меценатів, які зробили вагомий внесок у вивчення та відбудову колишньої столиці козацько-гетьманської держави м.Батурина. Серед відзначених є двоє науковців із Канади: директор Канадського інституту українських студій (КІУС) доктор Зенон Когут – голова Батуринського проекту з канадської сторони, та науковий співробітник КІУСу, доктор Володимир Мезенцев – виконавчий директор проекту і співкерівник розкопок у Батурині. Обидва нагороджені орденом «За заслуги» III ступеня.

Зенон Когут відомий як дослідник історії гетьманської України, українсько-

російських стосунків та питань ідентичності в історичному контексті. Володимир Мезенцев – знаний дослідник історії, археології та архітектури Київської

Русі та козацько-гетьманської держави. З його науковими розвідками маємо змогу ознайомитись у чотирьох останніх збірках конференції «Сіверщина в історії України», що традиційно щорічно проводить Національний заповідник «Глухів».

Упродовж дев'яти років З.Когут та В.Мезенцев разом із колегами з Чернігівського університету успішно проводять археологічні, історичні й архітектурні дослідження Батурина та оприлюднюють їх результати в публікаціях, лекціях, інтерв'ю у пресі, на радіо й телебаченні в Україні й на Заході.

Зенон Когут та Володимир Мезенцев

**Олександр
МІРОШНИЧЕНКО**

Науковий співробітник
ІЗ «Глухів»

ІГРАШКА - СИМВОЛ ДИТИНСТВА

Якщо запитати пересічну людину про п'ять речей, які асоціюються з дитинством, то серед них обов'язково будуть іграшки – чи то улюблене ведмежа, лялька, іграшковий автомобіль...

Дитячі іграшки, можливо, стільки ж років, скільки і людству. У Давньому Єгипті для дітей робили глиняні фігурки крокодилів, бегемотів, мавп. Іграшка завжди була пов'язана з грою, бо обидві відображали свою епоху. Історія іграшки

приблизно 25 тис. років тому. Вони мали обрядове значення. У IV-III тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків та ін.) та їх дитинчат, які символізували плодючість. У другій половині XVIII ст. внаслідок активного розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво забавок на продаж. Жодний ярмарок не обходився без глиняних коників,

мало на меті пробудження сонця від сну, посилення тепла, яке земля діставала від нього. Інша роль свистіння – відігнати від дитини злих духів. Цікавим експонатом є глиняна іграшка-лялька, знайдена на місці давньоруського городища. Вона справдана символізувала інстинкт материнства, готувала дівчинку до її основного призначення – стати матір'ю, уміти піклуватися про беззахисне дитинча, якого потрібно нянчити, годувати, одягати, укладати спати.

Підготовка глини та технологія виготовлення іграшок майже всюди були однаковими, хоча й мали місцеві особливості. Червону, сіру або білу глину змішували з дрібним просіяним піском і розводили водою, перетворюючи у в'язке тісто. З нього й ліпили іграшки. Спочатку їх висушували, а через кілька днів обпалювали. В залежності від якості і складу місцевої глини й піску поверхня іграшок набувала певного кольору і фактури, що мало велике значення в їх декоративних властивостях. Для оздобу в різних центрах використовували кольорову поливу або розпис.

Іграшку робили скрізь, де були поклади глини й займалися гончарством. І хоча вона була побіжною, другорядною справою в гончарному виробництві, її ліпили поряд з мисками, глечиками і горщиками зазвичай не гончарі-чоловіки, а жінки і діти. Можна зробити припущення, що більшість іграшок, знайдених у м.Глухові, є саме тим побіжним продуктом виробництва глухівських гончарів та кахлярів.

Якщо колись до ваших рук потрапить глиняний свистик, не замислюйтесь – його варто придбати.

Давньоруська іграшка
з фондів заповідника

Глиняні свистики

є невід'ємною частиною культури суспільства. Для кожного історичного періоду характерні свої іграшки, оскільки розвиток матеріальної основи суспільства, його духовної культури позначається не лише на змісті дитячих ігор, а й на тематиці та формах іграшок.

На території України найдавніші прототипи іграшки виявлені в с.Мезин Коропського району Чернігівської області. Це фігурки у вигляді пташки, вовка чи собаки, виготовлені з мамонтового бивня

баранчиків, півників, маленького посуду, ляльок-«пань», розписаних орнаментом, прикрашених кольоровою глиною і покритих прозорою поливою.

У фондах Національного заповідника «Глухів» зберігається близько 20 дитячих іграшок. Переважна більшість з них – глиняні свистики у формі пташок, коників, баранців, що датуються XVII – XVIII ст. Деякі з них досі «працюють». Свистіння за допомогою таких іграшок під час свята на честь сонячного божества

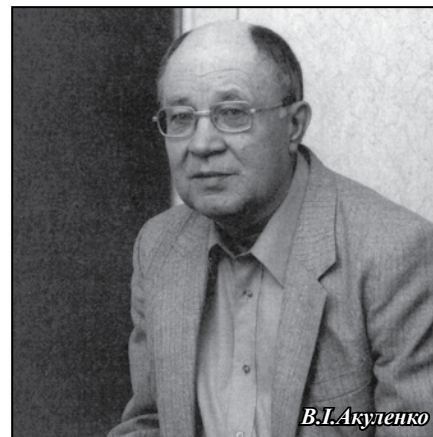
Віктор
ЗайкаНауковий співробітник
ІЗ «Глухів»

Не кожна людина може з висоти пережитого без остраху і гніву спокійно озирнутися на минуле і достойно подивитися вперед. Така людина воістину має право судити і оцінювати. Щасливе суспільство, яке має таких достойників, що чесно «препарують» історію людства, вчиняючи інколи біль, але біль лікуєчий.

«Соборний майдан» (2004, № 2) вже знайомив читачів з першою книгою публіцистичних мемуарів доктора юридичних наук, професора Віктора Івановича Акуленка «На перехресті закону і совісті». Друга книга суспільного літописання на тлі біографічної сповіді «Відлуння пам'яті: назад у майбутнє» представлена світу у 2008 р. Кажуть, що людина чи суспільство, які забувають своє минуле, приречені на його повторення. Запобігти такій біді і намагається професор В.І.Акуленко, виводячи на сторінках своєї книги зовсім не «історичні» постаті, а пересічних звичайних людей, від яких читач раптом дістає інформацію, повз котру гордовито проходять автори «солідних монографій». А думки та спогади героїв книги несуть в собі світ життя істинного, а не кабінетно-теоретичного. Від простих людей-односельців, колег по роботі Віктор Іванович перекидає місток у сьогодення. Цьому присвячений розділ «Шведський стіл для еліти». Тієї еліти, яка забезпечила своє благополуччя за рахунок страждання народу, яка розкрадає «заповідні землі Конче-Заспи і Феопанії під свої дачі». Проривається свій «природний» сільський біль – то ж яким буде в Україні землекористування: чи врешті-решт фермерським, чи знову плантаторським?

НА ПРИСТАНІ ЖИТТЯ ЛІТА ПЕРЕБИРАЮ...

Особливе місце в книзі займають спогади про події та людей в УТОПІКУ (Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури) в роки брежнєвського застою і після нього. Організація, яка статутно була покликана зберігати і охороняти, практично обгрунтовувала і протоколювала руїнацію радянською владою того, що пережило в Україні і сталінщину, і лихі роки Великої Вітчизняної війни. Віктор Іванович згадує багатьох з тих, хто намагався боротися і боровся за справжнє збереження пам'яток, хто «швейкував», а хто завзято біг попереду потягу, намагаючись не те що виконати наказ зверху, а вчасно вгадати

В.І.Акуленко

волю вищих чиновників.

Вільно перегортаючи сторінки Простору-Часу, згадує професор В.І.Акуленко і Глухів, розкажує про історію батька директора Глухівського учительського інституту у 1916-1923 рр. Костянтина Павловича Ягодовського.

Переказувати сюжет книги неможливо. Це як килим, де нитка то з'являється в узорі, то ховається, щоб показатися знову через декілька сантиметрів. Цю книгу неможливо «проковтнути» нашвидкуруч, бо кожна сторінка породжує асоціації у людей старшого віку або залишає молоді місця для пошуку.

Публіцистика В.І.Акуленка виконує, за словами А.П.Чехова, благородну місію «вичавлювати з себе по краплині раба». Людина, яка «переживе» книгу «Відлуння пам'яті: назад у майбутнє», очистить і душу свою, і погляд на життя.

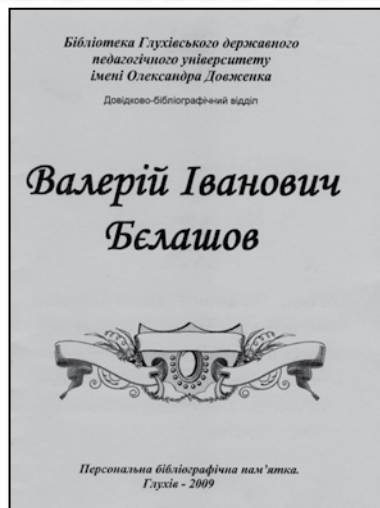
Усе, що він замислював колись, здійснилось

16 квітня 2009 р. відзначив свій 60-літній ювілей учений, історик, відмінник освіти України Валерій Іванович Белашов, який присвятив свою наукову діяльність дослідженню історії Гетьманщини і її останньої столиці – м.Глухова.

Більше десяти років ювіляр очолює кафедру соціально-економічних дисциплін Глухівського педуніверситету ім.О.Довженка і працює науковим співробітником Національного заповідника «Глухів».

Багаторічна праця Валерія Івановича представлена більш ніж у 80-ти наукових публікаціях, а його навчальні посібники широко використовуються у навчальних закладах.

Найбільш повне відображення результату наукових досліджень ученого знайшли у монографії

«Глухів – столиця Гетьманщини (До «Глухівського періоду» історії України (1708-1782 рр.)), присвяченій проблемі збереження здобутків держави гетьмана Б.Хмельницького у «Глухівський період». Закономірним результатом і доповненням до згаданого видання стала хрестоматія-посібник «Гетьманщина мовою документів і матеріалів другої половини XVII-XVIII ст.», яка є документальною збіркою, розрахованою на поглиблене вивчення історії України студентами вищих навчальних закладів, науково-дослідну роботу студентів і учнів загальноосвітніх шкіл.

До ювілею науковця бібліотекою педуніверситету складений бібліографічний список праць В.І.Белашова, який допоможе дослідникам у вивченні історії та культурного розвитку Глухова у різні часи.

Власна інформація

**Протоісрей
Владислав ЮЩЕНКО**

**Кандидат богослов'я,
настоятель Михайлівського
храму с.Перемога**

**Продовження
Початок у №1 (31) 2009 р.**

12 серпня 1768 р. архімандрит Самуїл був призначений настоятелем Київської Пустинно-Миколаївської обителі – однієї з найдавніших на Русі, заснованої ще в XII ст. великим князем Мстиславом I Володимировичем. Цього ж року його викликали «на чреду», проповідницьке та богослужбове служіння до Петербургу. Це була не перша офіційна поїздка Миславського. Від Київської академії він вітав Петра III

Харківський колегіум став місцем зустрічі Миславського та Сковороди – колишніх товаришів по Київській академії. Григорій Савович викладав факультативні курси. Але його лекції по богослов'ю викликали невдоволення, у тому числі і у владики Самуїла. У 1769 р. Сковорода залишив колегіум.

24 серпня 1771 р. єпископа Самуїла призначили на Крутицьку кафедру Московської єпархії. Катерина II особисто написала до нього: «Заради Бога, Преосвященний, поспішайте своїм приїздом до Москви». Це прохання глави держави було викликане ситуацією, що склалась у столиці. З осені в місті лютувала епідемія чуми. Кожний день помирало від 600 до 800 чоловік. Незадоволення згодом переросло у відкритий бунт, в ході якого було вбито архієпископа Амвросія (Заріс-Камєньського) (1708-1771), українця за походженням. На його місце і був

На Крутицькій кафедрі єпископ Самуїл поновив богослужіння в зачинених церквах, поставив нових священників на місце померлих, налагодив роботу церковної адміністрації, провів ремонт і оздобив московські собори.

17 лютого 1775 р. владику став членом Священного Синоду – вищого органу церковного управління в тогочасній Росії. 17 березня 1776 р. він отримав призначення на Ростовську кафедру і отримав за мужність та сумлінну працю в Москві алмазну панагію.

Дев'ять років віддав єпископ Самуїл служінню на кафедрі Ростова. Його попередниками були такі видатні архіпастирі, як Димитрій (Туптало) та Арсеній (Мацієвич). Проповіддю та настановами він викорінював пагубні звички і злий характер у народі та духовенства. За його допомогою був відкритий сирітський дім у Ярославлі – другому кафедральному місті своєї

ВИДАТНІ УРОДЖЕНЦІ ГЛУХІВСЬКОГО КРАЮ: МИТРОПОЛИТ КИЇВСЬКИЙ ТА ГАЛИЦЬКИЙ САМУЇЛ (МИСЛАВСЬКИЙ) (1731-1796)

із зійшестям на престол, а трохи пізніше і Катерину II. Проповіді архімандрита привернули до нього увагу як до освіченої та талановитої людини.

28 грудня 1768 р. відбулась хіротонія архімандрита Самуїла (Миславського) на єпископа Белгородського та Обоянського. Цьому служінню архіпастир присвятив 3 роки – короткий строк, використаний з максимальною користю. Він відновив хресний хід із чудотворним образом Пресвятої Богородиці Курської-Корінної. Єпископ Самуїл піклувався про ревність священників у проповідуванні слова Божого, вів боротьбу з марновірством серед народу та духовенства. З його благословення розпочалося будівництво нового кафедрального собору в Харкові.

Турботливим батьком був владику для учнів Харківського колегіуму. В 1769 р. була складена інструкція для ректора цього учебного закладу «як та чому навчати... для приведення його в квітучий стан». Архіпастир за свої кошти відіслав двох учнів на навчання до Німеччини, піклувався про життя вихованців закладу. Навіть після переведення на інше місце пастирського служіння він підтримував стосунки з колегіумом, в листах до ректора архімандрита Лаврентія (Кордета) давав поради стосовно економічного стану навчального закладу, піклувався про речі, мало важливі на перший погляд (наприклад опалення приміщень).

призначений владику Самуїл, однак не архієреєм Москви по титулу. Існує матеріальне підтвердження такого політичного розрахунку та реального стану речей: на срібному хресті та чаші, подарованих владику своєму рідному храму с.Полошки саме у 1771 р., вирізьблена монограма СЕМ (Самуїл єпископ Московський). Другим підтвердженням може слугувати той факт, що Московська кафедра отримала правлячого єпископа лише в 1775 р. після переведу владики на Ростовську єпархію. Ним став митрополит Платон (Левшин) (1737-1812).

єпархії. За свої труди він у 1777 р. був возведений у сан архієпископа.

22 вересня 1783 р. архієпископ Самуїл отримав призначення на Київську кафедру і сан митрополита. У відповідальний та важкий час він очолив цю кафедру. Через три роки розпочалась державна програма секуляризації, яка полягала в уведенні штатів, тобто в економічному обкраданні церковних структур. Проголошуючи піклування про церкву, держава відбирала у неї засоби існування. У казну потрапляли землі та села, що раніше належали монастирям та єпархіальним управлінням, а також все інше, що приносило прибуток.

У ті часи можновладні церковні структури приділяли багато уваги управлінню своїм майном, адже були випадки зловживання, тягнулись багаторічні судові справи про майнові права не тільки між мирськими представниками та духовенством, але й між духовенством. На перший погляд секуляризація мала гарні наміри, але відібравши майно у церкви і встановивши натомість штатні оклади, держава зробила церкву заручницею своїх примх. Почалось скорочення кількості монастирів, а соціальне служіння, опіка над немічними та нужденними перейшла до державних органів, у яких церковні структури стали лише виконавцями. Церква потрапила в ситуацію повного тотального контролю. Штати ніколи не забезпечували реальних потреб, постійно утискали і робили неможливим нормальне церковне життя. Від цього церква не змогла оговтатись до самого кінця монархічного строю в Російській імперії.

Митрополит Самуїл не був у числі тих, хто вступив у відкриту боротьбу

з державним свавіллям, однак і не погодився з таким станом речей. Він робив все можливе, щоб пом'якшити цей удар для українського православ'я.

Уведення штатів для України означало, що Києво-Печерська лавра втрачала свій незалежний статус під керівництвом київського митрополита, а Софійський монастир ставав кафедральним собором. Митрополиту Самуїлу вдалося поставити в ньому добрих пастирів, серед яких був і видатний проповідник та церковний діяч протоієрей Іван Леванда. Владиці вдалося зберегти Київську академію у стінах Братського монастиря і навіть відкрити при ній типографію. Для досягнення своєї мети він листувався, а при нагоді спілкувався з Катериною II під час її приїзду до Києва у 1787 р.

Архієпископ Київської митрополії займався благоустроєм свого кафедрального Софійського собору, звершував богослужіння, виголошував проповіді, багато з яких було опубліковано, вводив нові предмети, закуповував підручники, надавав особисті кошти на лікування хворих.

Під опікою владыки Самуїла були православні віруючі Польщі. Вони зазнали утисків з боку католицької більшості, бо єпископ Переяславський Віктор (Садковський), що керував церковним життям серед православного польського населення і був підпорядкований митрополиту Київському, потрапив у в'язницю за свою діяльність. Після приєднання Польщі до Росії майже 2

мільйони поляків стали сповідувати православ'я, в чому також вбачають заслугу митрополита Самуїла.

Не полишав владыка свою наукову і богословську працю. У ці часи ним була складена історія Києво-Печерської лаври, яка згодом витримала не одне перевидання. Але найвищим визнанням його як видатного ученого свого часу стало прийняття до складу Російської академії наук, яке відбулось у 1788 р.

Не дивлячись на всю свою зайнятість, архієпископ піклувався про просте духовенство, що було безпосередньо підпорядковано йому. До цього часу збереглися письмові прохання на ім'я владыки з позитивною відповіддю на них.

5 січня 1796 р. митрополит Київський та Галицький Самуїл (Миславський) скінчив праведні труди у цьому світі і відійшов «шляхом всієї землі» до Глави Церкви і Верховного Владики – Христа. Він був похований у Софійському соборі в склепі разом з іншими митрополитами XVIII ст.

Ми, земляки владыки, повинні згадувати його як на сторінках історичних книжок, так і відвідуючи Миколаївську церкву с. Полошки, побудовану на кошти митрополита.

Археологічна експедиція 1936 р., що досліджувала Софійський собор під керівництвом Т.М.Мовчаніського, відкрила вхід до склепу київських митрополитів XVIII ст., а спеціальна комісія – гробницю митрополита Рафаїла (Заборовського) (1676-1747) як найдавнішу з похованих у склепі,

та спільну цегляну гробницю над похованнями митрополитів Самуїла (Миславського) та Ієрофея (Малицького) (1727-1799). Незаплановане вторгнення у поховання митрополита Самуїла зумовлено частковою руйнацією горішнього покриття гробниці, що видно на фотоматеріалах експедиції. Був складений акт розкриття поховання митрополита Рафаїла від 19 листопада 1936 р., в якому відсутня згадка про подальшу долю останків владыки Самуїла. У акті згадується, що з поховання митрополита Рафаїла були відібрані найцінніші речі та череп з кістками кістяка, які збереглися найкраще. Зі звіту Г.І.Зацепиною ми дізнаємось, що з поховання владыки Самуїла було відібрано: 1) панатію емалеву зі срібним ланцюжком; 2) хрестик кипарисовий, різьблений, в срібній позолоченій оправі з емаллю, з мідним (чи нещирого срібла) ланцюжком; 3) хрест більшого розміру з ручкою, кипарисовий, різьблений, в мідній оправі з емаллю; 4) хрестик маленький, мідний, з митри; 5) палітурки шкіряні від Євангелія; 6) мідну монету. Це – свідчення чернечої невіглазливості митрополита, що не збирав багатства на землі, а багатів у Бога. До цього часу немає відповіді на хвилююче питання про подальшу долю останків видатного земляка, що залишає серце кожного християнина в трепеті невідомості. Але в кожного з нас є можливість згадати добрим словом, добрим спомином владыку Самуїла, помолитись за спокій його душі.

Дзвінке диво Ірини Колтакової

Виставка «Дзвінке диво», яку можна побачити, завітавши до Національного заповідника «Глухів», презентує дзвони і дзвіночки з приватної колекції І.С.Колтакової.

Перший дзвоник, який започаткував колекцію, з'явився у 1997 р., а зараз вона налічує 676 сувенірних декоративних

дзвіночків з 35 країн світу і майже 100 дужних, дверних, викличних, сигнальних дзвіночків, які використовувались у побуті в XIX – на початку XX століть. Ірина Семенівна вивчає дзвони, і не тільки ті, що є в її колекції. Нею досліджені дзвони всіх церков Глухова і Глухівського району. Наразі триває робота по дослідженню

дзвонів Конотопсько-Глухівської єпархії.

Сувенірні дзвіночки мають кілька тематичних розділів: «Тваринний світ», «Знаки Зодіаку», «Подорожі», «Святі місця», «Казкові герої», «Національні мотиви».

Найбільш численним є розділ, який презентує дзвіночки з 35 країн світу. Австрія, наприклад, представлена по статтю композитора В.Моцарта, Англія – визначними місцями Лондону, Італія – собором Санта-Марія Нашенте у Мілані, Франція – Ейфелевою вежею, Фінляндія і Шотландія – державними гербами.

Значна частина експозиції присвячена дужним, дверним, сигнальним, викличним дзвіночкам. Дужні дзвіночки представляють вироби найвизначніших російських дзвоноливарних центрів XIX – початку XX ст.: Валдайського Новгородської губернії, Слобідського В'ятської губернії, Пурехського Рязанської губернії, Тюменського Тобольської губернії та ін.

Завершує виставку збірка українських дзвіночків, на прикладі яких можна познайомитись з елементами традиційного українського костюму і характерними для українців зачісками і головним вбранням.

Виставка працює щоденно з 8-00 до 17-00 крім вихідних за адресою: Сумська обл., м.Глухів, вул.Шевченка, 30., тел. (05444) 2-35-57, 2-27-92.

Газета «Соборний майдан» розпочинає знайомити читачів зі спогадами глухівчанки Н.С.Зенченко, яка навчалась у Глухівському учительському інституті, реорганізованому у перші роки радянської влади в Інститут Народної Освіти. І хоча його випускниця згодом стала доцентом Ленінградського педінституту ім.Герцена, але назавжди зберегла світлу пам'ять про викладачів, які дали їй путівку у життя.

Текст поданий у авторському викладенні.

В 1919 г. в Глухове все время менялась власть – петлюровцы, гетманцы, местные банды. Шла упорная борьба за советскую власть. Хотя она еще не вполне утвердилась, советское законодательство уже вступало в силу. Согласно решению Наркомпроса, старый Глуховский учительский институт, получивший за 46 лет своего существования достаточно широкую известность как учебное заведение, добротное готовившее народных учителей, был преобразован в Институт Народного Образования с тремя факультетами: словесно-историческим, физико-математическим и естественно-географическим. Такое преобразование не было случайным. Коренная реформа образования требовала скорейшей подготовки новых образованных советских учителей. В городе в то время сосредоточились высококвалифицированные педагогические кадры. Одни из них были эвакуированы в Глухов, другие приехали сюда, спасаясь от голода, третьи возвращались поближе к родным местам. Наконец и сам учительский институт тоже располагал рядом прекрасных преподавателей.

В этот год мое учение в Глуховской женской гимназии неожиданно оборвалось. По окончании седьмого класса гимназистки обычно выбирали себе один из двух возможных восьмых классов – педагогический или общеобразовательный. Для себя я твердо выбрала последний – он открывал дорожку к высшему образованию. Но уже летом стало ясно, что восьмых классов у нас не будет, и нам вручили свидетельства об окончании гимназии без медалей и без отметок. Встал вопрос: что же делать дальше? В стране гражданская война, разруха, и о том, чтобы ехать в какой-то большой город для продолжения образования, не могло быть и речи. Оставалось либо искать работу (а мне еще не исполнилось и 16 лет), либо поступать во вновь созданный Глуховский педагогический вуз. И здесь мне встретился такой замечательный человек и изумительный педагог, как Константин Павлович Ягодовский, сыгравший в моей жизни решающую роль. Константин Павлович со своей семьей приехал в Глухов в начале 1916 года, спасаясь от голода, который

Мой институт

застиг его в Петрограде. К тому времени он был уже вполне сложившимся педагогом и успел поработать в ряде таких лучших школ дореволюционной России, как Стоюнинская гимназия, Выборгское коммерческое училище, Тенишевское училище в Петербурге и др. Недалеко от Глухова была его родина, а кроме того на Украине он не раз бывал, участвуя в работе летних учительских курсов, которые периодически устраивались земством. С семьей Константина Павловича я познакомилась, будучи в шестом классе гимназии, куда в связи с переездом перевелась его дочь Вера. Я подружилась с ней и стала часто бывать в их семействе. Константин Павлович живо интересовался подругами своей дочери, беседовал с ними, расспрашивал о

Н.С.Зенченко

прочитанных книгах, слушал вместе с нами музыку, вникал в наши споры. Он покорила своей непосредственностью, энергией и умением держаться с нами дружески и «на равных». Он очень скоро стал для нас близким, необходимым и непререкаемо авторитетным. И когда после окончания гимназии я оказалась на раздорожье, Константин Павлович предложил мне поступать в Глуховский институт. Сначала я категорически отвергла это предложение, так как вовсе не собиралась становиться учительницей. Константин Павлович бывал у нас дома, разговаривал с отцом и со мной, убеждая не терять времени и учиться: «Не важно, будешь ли ты учительницей или выберешь другую специальность, а пока в институте можно приобрести знания». Жажда знаний у меня была велика, поэтому этот его аргумент меня и подкупил.

Прием проходил без экзаменов. Мы представляли аттестаты и заполняли

анкеты, выявлявшие социальное положение поступающего, проходили письменный и устный коллоквиумы. На письменном коллоквиуме нужно было определиться с факультетом и мотивировать его выбор, а устный имел целью подтвердить выбор и выяснить уровень общего развития поступающего. Под влиянием обаяния Константина Павловича и следуя его примеру, мне непременно хотелось поступить на естественно-географический факультет. Но здесь с его стороны я встретила решительный отпор. Он мне сказал: «Ты чистейшая гуманитарка и на естественном факультете тебе делать нечего». Мне пришлось смириться. Так я оказалась студенткой словесно-исторического факультета.

Принятых на первый курс на трех отделениях было примерно 40 человек в возрасте от шестнадцати до тридцати шести лет. Почти все они проживали в Глухове. Учебный план нашего института, в отличие от его планов дореволюционного периода, когда он был учительским, был рассчитан на широкую общеобразовательную подготовку будущего советского педагога. Поэтому, уже начиная с первого курса, для студентов всех факультетов читались лекции по философии естествознания, которые должны были заложить фундамент нашего материалистического мировоззрения. Этот курс вел сам К.П.Ягодовский. Независимо от специальности, все студенты проходили курс теории и психологии художественного творчества, который вел Викторин Васильевич Голубев – человек с тонким и едким умом, преподававший еще во времена Учительского института. Это был тоже сложный философский курс. Политический цикл был представлен политической экономией, которую читал культурнейший историк Сергей Федорович Иваницкий, заброшенный в Глухов из Вильно обстоятельствами первой мировой войны. Этот курс мы проходили по учебнику Туган-Барановского, хотя и знакомились в нем с «Капиталом» Маркса. Историю философии читал в академической манере весьма эрудированный профессор Яков Николаевич Колубовский, переехавший из голодного Петрограда в начале революции в Глухов, где у него был собственный дом и где он проводил ежегодно летний отпуск. Социологию читал Василий Константинович Федоренко – историк, который вел у нас потом курсы русской и украинской истории и методики истории. Его сын, Коля Федоренко, был моим учеником в школе. Умный, талантливый мальчик, он писал интересные исторические пьесы, которые с успехом разыгрывались учениками на школьной сцене. Впоследствии он стал физиком, известным профессором Института им.А.Ф.Иоффе. В.К.Федоренко читал также историю социализма и курс советской конституции.

*Підготувала до друку Ірина Мошик
Продовження у наступному номері*

**Анатолій
КАРАСЬ****Директор Креле-
велького районного
краєзнавчого музею**

РУЙНАЦІЯ ТРОЇЦЬКОГО СОБОРУ МОВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Після атеїстичної кампанії у 30-х роках ХХ ст. церкви перестали належати релігійним громадам, а нова влада стала використовувати їх приміщення здебільшого під склади. Залишки православних храмів через кілька десятків років остаточно перетворилися на руїни. В такому стані опинився і Троїцький собор м. Глухова. З документів, що зберігаються у Державному архіві Сумської області, можна достеменно встановити, як проходила руйнація храму.

Напочатку 1959р. республіканською науково-реставраційною виробничою майстернею № 3 було направлено кілька документів до відділу будівництва та архітектури Сумського облвиконкому з метою укладення договору щодо виготовлення проектно-кошторисної документації на реставрацію Троїцького собору, яку планувалося робити відповідно до плану Держбуду УРСР. Обласний відділ не збирався виділяти на це кошти, не кажучи вже про саму реставрацію.

В листопаді цього ж року редакція обласної газети «Ленінська правда» отримала лист від глухівчанина-краєзнавця Петра Кисиленка, який

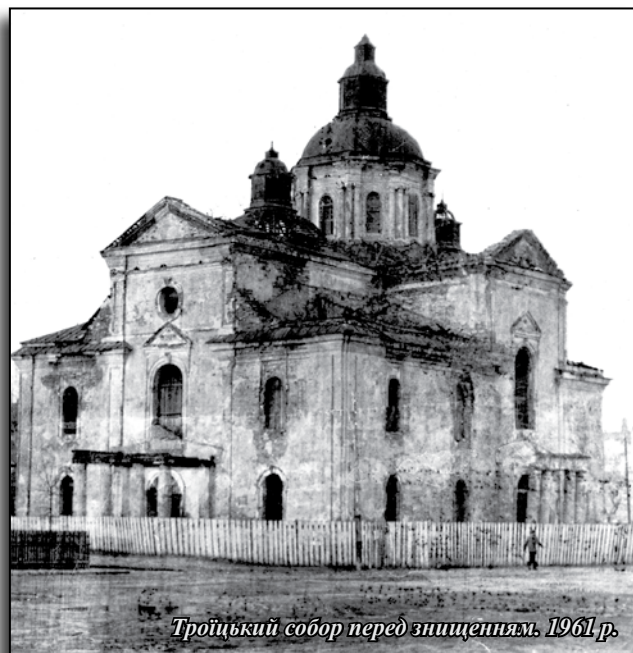
*Троїцький собор 1954 р.
Малюнок К. Тищенко*

мрачная и неприглядная картина. Собор уже весь ветхий, затрапезного вида. Вероятно, уже лет 30-35 рука человека

не ремонтировала его. Крышасветитребрами, крылечка обшарпаны, стены обвешали,... сооружение не украшает, а портит вид города... На стенке висит табличка с надписью, что это архитектурное здание охраняется государством и принадлежит к фонду государственной ценности. Кто же его охраняет, нам неизвестно. Двор собора также загроможден какими-то грузами и похож на безобразное хаотическое нагромождение... Лучшее бы в этом здании было организовано историко-краеведческий музей».

або якнайшвидше відремонтувати, або...розібрати: «Памятник в данном виде не представляет ценности ни в художественном, ни в градостроительном отношении и должен быть исключен из списка памятников архитектуры. Дальнейшую судьбу сооружения следует решать особо, взвесив экономическую целесообразность того или иного предложения». В акті рекомендовано розібрати верхню частину собору, залишивши стіни, які можна використати під універмаг чи складські приміщення. Цим же актом комісія затвердила необхідність виключення Троїцько-Анастасіївської церкви зі списку пам'яток архітектури, бо вона, так би мовити, не є історичною спорудою.

Через два місяці голова Держбуду УРСР С. Андріанов підписав наказ № 194 про вилучення з реєстру пам'яток архітектури споруд, які не мають значної наукової, архітектурно-історичної або художньої цінності, та зменшення обсягів реставраційних робіт. 13 вересня 1961 р. комісія від тих же державних установ зазначила, що Троїцький собор наполовину розібрано «...за усним розпорядженням місцевих влад. Комісія вважає необхідним довести до відома органів охорони пам'яток про те, що Троїцький собор був розібраний без санкції відповідальних органів Держбуду».

Троїцький собор перед знищенням. 1961 р.

переадресувала начальнику обласного відділу будівництва та архітектури тов. Махоньку. В листі читаємо: «Екскурсантам маршрута № 3 предлагается...осмотреть... Троицкий собор...И что увидят прибывшие экскурсанты у стен собора? Здесь

8 березня 1961 р. комісією Держбуду УРСР та Сумським облвиконкомом був складений акт технічного стану пам'яток архітектури Сумської області. У ньому зазначалося, що Троїцький собор знаходиться в аварійному стані і його потрібно

Продовження на стор. 8

Продовження. Початок на стор. 7

До руйнації визначної пам'ятки доби Гетьманщини в історичному середмісті Глухова не були байдужі в Москві. Вархіві зберігається копія листа від 18 травня 1962 р., направленою тов. Махонько до тов. Єрмольського, у якому начальник Сумського обласного відділу будівництва та архітектури у відповідь на лист Єрмольського до голови Ради Міністрів СРСР повідомляє, що тільки після завершення всіх робіт по розбиранню Троїцького собору може бути поставлене питання про встановлення дошки з історичною анотацією.

Академік Максим Рильський (1895-1964), дізнавшись з листа Єрмольського про руйнацію Троїцького собору, в свою чергу 13 червня 1962 р. написав до тов. Махонька: «Тов. Єрмольський прислав мені В(ашу) відповідь йому в справі меморіальної таблиці на місці, де був (!) Троїцький собор. Лист цей мене дуже засмутив, особливо різнуло по серцю холодне «после разборки Троїцького собора в Глухове». Я вчора повернувся із Польщі, бачив, як там любовно зберігають і реставрують пам'ятники старовини. А «разборка» – справа, звісно, найлегша, але навряд

чи найкраща...».

15 грудня 1962 р. чергова державна комісія в іншому акті писала, що собор був видатною спорудою української архітектури: «Внаслідок недбалства і при прямому потуранні місцевих влад собор самовільно було зруйновано... питання про самовільне руйнування передати органам прокуратури про притягнення до судової відповідальності осіб, винних в його руйнації». У цей час нищення культових споруд, уцілілих в тридцяті роки, проходило по всій Сумській області, тому мало ймовірно, щоб хтось із місцевих чиновників поніс за це покарання.

Як свідчать документи, долю Троїцького собору могли розділити Миколаївська та Анастасіївська церкви. Так в липні 1963 р. Сумський обласний виконком направив листа голові Ради Міністрів УРСР, в якому стверджувалося, що Миколаївська церква знаходиться в незадовільному технічному стані, ніким не експлуатується, а на ремонт пам'ятника необхідні великі кошти. Облвиконком просив виключити церкву зі списку пам'ятників архітектури «с последующей разборкой

и использованием кирпича на ремонт жилых домов, сельских школ и клубов». Відомо, що у 1964 р. у Миколаївській церкві розміщувався склад «Райпотребсоюза», а в «Київській брамі Глухівської фортеці» – майстерня по ремонту взуття.

При досконалому вивченні документів Державного архіву Сумської області можна зробити висновок, що головними причинами руйнації пам'ятників архітектури та історії у другій половині XX ст. були відсутність коштів на їх реставрацію та недосконала нормативно-правова база. Держава відібрала у релігійних громад велику кількість культових споруд, на ремонт і утримання яких були потрібні великі кошти. Вони, як відомо, в цей час йшли, головним чином, на озброєння армії, тому на місцях ухвалювалися рішення про знищення занепадлих храмів, дзвіниць. Якщо ж перша хвиля руйнації культових споруд в тридцятих роках XX ст. пройшла під гаслом «Долой попов!», то друга, в шестидесятих, внаслідок неспроможності держави утримувати їх в належному технічному стані, пройшла тихо. Влада не спромоглася віддати їх знову релігійним громадам, з якими в країні тривала запекла боротьба.

Національний заповідник «Глухів» запрошує

глухівчан та гостей міста оглянути панораму древнього Глухова з вежі міського водогону, здійснити мандрівку його вулицями й площами, відвідати храми і музеї, помилуватися чарівними місцевими краєвидами. Довідки та замовлення екскурсій за тел. (05444) 2-35-57.

Тут можна придбати серію значків про Глухів та іншу сувенірну продукцію, випущену заповідником у 2009 р.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»
Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.
Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net
Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника
Верстка Віктора ІСАЄВА
Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»
м.Шостка, вул. К.Маркса, 69
Підписано до друку 27.04.2009 р.
Тираж — 500 примірників. Замовлення № 477
Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини
Електронна версія на сайті www.trk.net.ua

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Ірина МОШИК
Віктор ЗАЙКА
Валерій БЕЛАШОВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО